

rozdrubnoi torhivli rehionu / S. I. Danylo // Materiály XI mezi-národní vědecko-praktická konference "Efektivní nástroje moderních věd – 2015". – Díl 5. Ekonomické vědy (m. Praha, 20 – 21 liutoho 2015 roku). – Praha. – P. 19–23. 22. *Strukturno-inštytu-tSIONALNI transformatsii ta ekonomichna bezpeka derzhavy : monohrafiia* [Structural and institutional transformation and economic security of the state : monograph] / za red. O. S. Vlasuka, A. I. Mokiia. – Lviv : Apriori, 2013. – 836 p.

Інформація про автора

Лупак Руслан Любомирович – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки Львівського торговельно-економічного університету (вул. Туган-Барановського, 10, м. Львів, Україна, 79005, e-mail: economist_555@ukr.net).

Інформація об авторе

Лупак Руслан Любомирович – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки Львівського торгово-економічного університету (ул. Туган-Барановського, 10, г. Львів, Україна, 79005, e-mail: economist_555@ukr.net).

Information about the author

R. Lupak – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Economics of Lviv University of Trade and Economics (10 Tuhan-Baranovskyi St., Lviv, Ukraine, 79005, e-mail: economist_555@ukr.net).

Стаття надійшла до ред.
24.04.2017 р.

УДК 378.1

JEL Classification: I21; I22; I23

АНАЛІЗ СВІТОВОГО ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ АВТОНОМІЇ

Аксьонова І. В.

Зміна методів і механізмів взаємодії суб'єктів ринку освітніх послуг та держави є фокусом модернізації систем вищої освіти всіх країн у XXI столітті. В умовах побудови інноваційного суспільства важливою передумовою виконання вищими навчальними закладами (ВНЗ) своїх функцій є університетська автономія.

Автором узагальнено теоретико-методичне та аналітичне забезпечення формування складових частин університетської автономії у країнах світу, щоб виділити тенденції у формуванні оптимального співвідношення державних і ринкових механізмів у системі вищої освіти.

Методологічною та інформаційною основою дослідження є монографії науковців, у яких висвітлено проблеми формування автономії ВНЗ, матеріали періодичних видань та ресурси Internet із зазначеної проблематики. У процесі проведення дослідження використано методи компаративного аналізу, системного та логічного аналізу, метод узагальнення інформації.

У результаті дослідження було здійснено компаративний аналіз історії розвитку ідеї університетської автономії, розглянуто специфіку організації університетів із позиції автономії й надано характеристики принципів та ознак автономії ВНЗ в різних країнах світу. Як аналітичне забезпечення дослідження розглянуто для кожної компоненти інституційної автономії, а саме: академічної, фінансової, організаційної та кадрової, – індикатори та їхню важливість, відповідно до яких оцінюють загальний рівень університетської автономії.

У результаті здійсненого аналізу зроблено висновок, що в основу реформування системи сучасної вищої освіти покладено ідею створення університетської автономії, яка ґрунтується на оптимальному співвідношенні автономності ВНЗ і їхнього державного регулювання та передбачає різний ступінь автономії в різних сферах діяльності університету: академічній, фінансовій, організаційній та кадровій.

Практичне застосування результатів дослідження полягає у використанні виділених індикаторів за кожною компонентою інституційної автономії для визначення загального рівня автономії ВНЗ та управління нею.

Ключові слова: вища освіта, університет, автономія, компоненти автономії, індикатори автономії, ознаки автономії, академічна свобода.

АНАЛИЗ МИРОВОГО ОПЫТА ФОРМИРОВАНИЯ УНИВЕРСИТЕТСКОЙ АВТОНОМИИ

Аксенова И. В.

Изменение методов и механизмов взаимодействия субъектов рынка образовательных услуг и государства является фокусом модернизации систем высшего образования всех стран в XXI веке. В условиях построения инновационного общества важной предпосылкой выполнения высшими учебными заведениями своих функций является университетская автономия.

Автор обобщил теоретико-методическое и аналитическое обеспечение формирования составляющих университетской автономии в странах мира, чтобы выделить тенденции в формировании оптимального соотношения государственных и рыночных механизмов в системе высшего образования.

Методологической и информационной основой исследования послужили монографии ученых, в которых освещаются проблемы формирования автономии вузов, материалы периодических изданий и ресурсы Internet по указанной проблематике. При проведении исследования использованы методы сравнительного анализа, системного и логического анализа, метод обобщения информации.

В результате исследования был проведен компаративный анализ истории развития идеи университетской автономии, рассмотрена специфика организации университетов с позиции автономии и охарактеризованы принципы и признаки автономии вузов в разных странах мира. В качестве аналитического обеспечения исследования рассмотрены для каждой компоненты институциональной автономии, а именно: академической, финансовой, организационной и кадровой, – индикаторы и их важность, в соответствии с которыми оценивается общий уровень университетской автономии.

В результате проведенного анализа сделан вывод, что в основе реформирования системы современного высшего образования лежит идея создания университетской автономии, которая базируется на оптимальном соотношении автономности вузов и их государственного регулирования и предусматривает разную степень автономии в различных сферах деятельности университета: академической, финансовой, организационной и кадровой.

Практическое применение результатов исследования заключается в использовании выделенных индикаторов по каждой компоненте институциональной автономии для определения общего уровня автономии вузов и управления ею.

Ключевые слова: высшее образование, университет, автономия, компоненты автономии, индикаторы автономии, признаки автономии, академическая свобода.

ANALYSIS OF THE WORLD EXPERIENCE OF FORMING UNIVERSITY AUTONOMY

I. Aksyonova

Changing the methods and mechanisms of interaction between the subjects of the market of educational services and the state is the focus of modernization of higher education systems of all countries in the 21st century. Under the conditions of building an innovative society, an important prerequisite for the performance of higher education institutions' functions is university autonomy.

The theoretical and methodological and analytical support for the formation of the constituent parts of the university autonomy in the countries of the world has been generalized with a view to identifying trends in the formation of the optimal correlation of state and market mechanisms in the higher education system.

The methodological and informational basis of the research was made by monographs of scientists, which highlight the problems of the formation of university autonomy, the materials of periodicals and the resources of the Internet

on these issues. During the research, the methods of comparative analysis, system and logical analysis, the method of generalizing information were used.

As a result of the research, a comparative analysis of the history of the development of the idea of university autonomy was conducted, the specifics of the organization of universities from the point of view of autonomy were examined and the principles and attributes of the autonomy of universities in the countries of the world were characterized. As an analytical support, the studies examined – for each component of institutional autonomy: academic, financial, organizational and personnel – the indicators and their weight which assess the overall level of university autonomy.

As a result of the analysis a conclusion was drawn that the idea of creating a university autonomy is based on the optimal correlation between the autonomy of universities and their state regulation and provides for a different degree of autonomy in various fields of the university activity: academic, financial, organizational and personnel.

The practical application of the results of the study consists in using the selected indicators for each component of institutional autonomy to determine the overall level of university autonomy and management.

Keywords: higher education, university, autonomy, autonomy components, autonomy indicators, signs of autonomy, academic freedom.

У сучасних умовах формування інноваційного суспільства, що ґрунтується на економіці знань, зростає роль вищої освіти в досягненні соціально-економічного прогресу та конкурентоспроможності держави. Модернізація вищої освіти полягає у її гармонізації з європейськими стандартами, що, у свою чергу, обумовлює перехід до зміни ролі та функцій вищих навчальних закладів, викликає необхідність у трансформації державного регулювання діяльності ВНЗ.

Як зазначають автори [1 – 3], однією зі світових тенденцій в освітній сфері сьогодні є жорстка конкурентна боротьба між університетами, рівень конкурентоспроможності університетів на сучасному ринку освітніх послуг визначають на підставі рейтингів, в основі розрахунку яких багато різноманітних факторів, одним із яких є рівень автономності ВНЗ. Сучасний стан розвитку освітянського ринку, ринку праці та ринку споживчих уподобань населення стосовно вищої освіти потребує від університетів оперативного врахування змін кон'юнктури й нових тенденцій, що багато в чому залежить від здатності й можливості ВНЗ самостійно ухвалювати рішення в умовах мінливого середовища. За повної залежності ВНЗ від дій держави неможливо використати можливості, пов'язані з ринковими механізмами, бути гнучкими й адаптивними до змін в освітньому середовищі. У зв'язку із цим, останнім часом постала проблема пошуку оптимального співвідношення державних і ринкових механізмів у теорії та практиці діяльності закладів вищої освіти. У цьому контексті особливої важливості й актуальності набувають питання формування університетської автономії.

Поняття автономії університетів у найширшому розумінні означає певну міру самостійності ВНЗ в ухваленні рішень. Як показує аналіз досліджень учених із цієї проблематики, необхідність в автономії ВНЗ було проголошено Міжнародною асоціацією університетів (IAU) у 60-х рр. XX століття. Університетську автономію було визначено як самостійність в ухваленні рішень щодо академічної свободи ВНЗ. Фінансові аспекти автономії було подано лише відносною фінансовою свободою під час налагодження міжнародних контактів [4; 5].

Автономія університетів з урахуванням європейського та світового досвіду ґрунтується на принципах, закладених у Magna Charta Universitatum (1201 р.), Ерфуртській декларації (1996 р.) та Болонській декларації (1999 р.). Особливо виділяють дослідження, проведені Європейською асоціацією університетів, у яких підкреслено ключову роль інституційної автономії як життєво важливої передумови для успіху європейських університетів [6].

Компаративний аналіз наукових джерел [7 – 9] показує, що в міжнародній практиці автономія університету ґрунтується на принципі дотримання академічних свобод, під якими розуміють самостійність суб'єктів навчального процесу в максимально припустимих межах організовувати навчальний процес, визначити паритетність у відносинах викладачів і студентів, формувати навчальні плани, вибирати навчальні дисципліни та формувати їхній зміст, вибирати керівників вищого закладу та структурних підрозділів у ньому тощо.

Історико-педагогічні аспекти розвитку автономії ВНЗ знайшли своє відображення у працях А. Авруса, А. Андрєєва, С. Квіта, В. Мокляка, В. Нікольського, М. Полякова, О. Радула, В. Савчука, В. Яблонського та інших учених.

Філософсько-педагогічні аспекти автономії університетів та управління ними висвітлювали такі вчені, як: В. Андрущенко, В. Бакіров, Г. Дмитренко, М. Дудка, М. Зубрицька, В. Кондратов, М. Култаєва, В. Луговий, М. Михальченко, В. Нечаєв, Л. Полякова, І. Родіонова, С. Черепанова та ін.

Питання ролі ВНЗ у підготовці кваліфікованих спеціалістів та їхній відповідності потребам сучасного ринку праці розглядають у працях таких дослідників, як: Д. Богиня, А. Головач, Б. Данилишин, М. Долішній, Е. Лібанова, С. Мочерний, В. Пономаренко, С. Пирожков, О. Раєвська, А. Чухно та інших учених.

У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених щодо проблем розвитку ВНЗ у сучасних умовах сформувався єдина точка зору на необхідність у формуванні університетської автономії. Водночас, складна структура поняття автономії університетів потребує спеціальної

наукової розробки й узагальнення її параметрів, типів, компонент та індикаторів, функцій, сфер застосування й управління.

Метою статті є узагальнення сучасного теоретико-методичного та аналітичного забезпечення формування складових частин університетської автономії у країнах світу.

Автономія вищих навчальних закладів є однією з найстаріших форм самоврядування. Як уже було зазначено, університетська автономія ґрунтується на принципі академічної свободи як необхідної умови розвитку вищої освіти й науки.

Аналіз наукових джерел [7; 10 – 13] дозволив узагальнити погляди вчених на роль та специфіку організації університету, простежити історію розвитку ідеї університетської автономії (табл. 1).

Таблиця 1

Генезис ідеї університетської автономії та її форм [The genesis of the idea of university autonomy and its forms]

Учені	Характеристика принципів та ознак університетів із позицій їхньої автономії
1	2
Середньовіччя – університети діставали та відстоювали автономію як привілей, який міг би забезпечити правову, політичну, економічну незалежність. Академічних свобод університети не мали	
Професор Лондонського університету Р. Барнет	<ol style="list-style-type: none"> 1. Освіту мав право здобувати будь-який бажачий. 2. Університети було засновано як міжнародні навчальні заклади. 3. Участь у наукових дискусіях як викладачів, так і студентів, незалежно від ступеня наукових знань. 4. Академічна свобода була головною умовою для можливостей інновацій, передумовою наукової діяльності
Відродження (XVII – XVIII ст.) – створення університетів нового типу, функціями яких стала підготовка вчених та проведення наукових досліджень. У той час відбувалася тенденція відриву наукової підготовки та наукових досліджень від діяльності ВНЗ	
XIX століття – наявність академічної свободи університетів, наукове знання було вищою цінністю, але не заперечували соціального значення університетської діяльності	
Німецький учений В. Гумбольд	<ol style="list-style-type: none"> 1. Єдність дослідження та викладання. 2. Здобуття студентами знань на основі наукових досліджень. 3. Наявність у навчальній програмі міждисциплінарних предметів. 4. Діяльність університету як соціального інституту підпорядковано державі
Англійський учений Дж. Ньюмен, німецький філософ Ч. Чоспез	Університет мав чотири завдання: дослідження, викладання, кваліфіковане навчання та виховання, передавання особливого виду культури. Університет до того ж цьому займав підлегле становище в аспекті світогляду щодо церкви

Закінчення табл. 1

1	2
Шотландський учений Г. Гесерінгтон	<ol style="list-style-type: none"> 1. Університет був співтовариством викладачів і студентів. 2. Діяльність університету було пов'язано зі знаннями, які потрібні сучасному роботодавцю. 3. Діяльність університету не могла ґрунтуватися тільки на отриманні прибутку
Німецький філософ К. Ясперс	<ol style="list-style-type: none"> 1. Університети були автономними установами, які володіють майном та окремою земельною власністю. 2. Університет сам підбирав кадри, організовує навчальний процес та надавав науковій ступені. 3. Університет створювала держава, але він керувався принципами академічної свободи

Аналіз поглядів учених на розвиток університетської автономії дозволив виявити, що існування університетів визначалося двома групами факторів: з одного боку, потребами суспільства й необхідною фінансовою та правовою підтримкою держави, а з іншого – ідеологічними інтересами церкви. Генезис становлення університетської автономії показує, що до XIX ст. формувалася автономія без певної свободи університетів, а починаючи з XIX ст. із проведенням університетської реформи в Німеччині відбулося переосмислення ідеї університетської автономії й почала формуватися свобода ВНЗ, але без певної автономії.

Отже, упродовж розвитку університетів по-різному формувалися їхні відносини з державою і на початок XIX століття сформувалися три типи університетів зі своєю специфікою співвідношення "держава – університет" [11; 14]:

1. Оксфордський і Кембриджський (пізніше також Гарвардський та Стенфордський) ВНЗ, які зберегли автономність як своє головне надбання.

2. Французькі ВНЗ, у яких заперечували не тільки академічну, а й інші види інституційної автономності.

3. Німецькі ВНЗ, які перебували під повним контролем держави до 1810 р., коли було утворено Берлінський університет і сформульована В. фон Гумбольдтом ідея академічної свободи як базового принципу класичного університету.

У документах ЮНЕСКО вважають, що визначальним фактором ступеня інституційної автономії університетів є ефективні рішення, що зумовлюють якість університетської діяльності, і зазначають, що інституційна автономія університетів містить: рівень необхідного самоврядування для ефективних рішень, що стосуються наукової діяльності, до стандартів, адміністративної діяльності, що поєднують із відповідальними системами, особливо щодо державних фінансових джерел, академічної свободи та прав людини [7].

У Законі України "Про вищу освіту" визначено, що автономія ВНЗ – це його самостійність, незалежність і відповідальність в ухваленні рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього

процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору та розстановки кадрів у межах, установлених цим законом [15]. А академічна свобода – це самостійність і незалежність учасників освітнього процесу під час проведення педагогічної, науково-педагогічної, наукової та/або інноваційної діяльності, що здійснюють на принципах свободи слова і творчості, поширення знань та інформації, проведення наукових досліджень і використання їхніх результатів та реалізують з урахуванням обмежень, установлених законом [15].

Отже, можна зазначити, що категорія "автономія ВНЗ" ширша, ніж "академічна свобода ВНЗ". Автономію ВНЗ розглядають частіше як його зовнішню самоідентифікацію, а академічну свободу – як провідний принцип внутрішньої організації його діяльності.

Автономія є одним із трьох базових принципів діяльності європейських університетів, що закріплено Великою хартією університетів, яку підписали вже майже 400 ректорів вищих навчальних закладів, 14 із яких – українські [12]. До того ж розуміння самого поняття автономії, її широти, способів діяльності в умовах автономії є різним, залежно від країни, історичних передумов,

традицій і культури в самих університетах, форм власності, загальної ситуації у країні.

Аналіз європейського та світового досвіду формування автономії в системі вищої освіти в розвинених країнах показав, що її було визначено двома головними тенденціями: централізацією управління й диверсифікованістю типів ВНЗ та їхніх навчальних програм, що супроводжувалося децентралізацією управління на регіональних і муніципальному рівнях. Завдання централізації управління, а саме: розроблення загальнонаціональної політики та стратегій розвитку університетів; установлення механізму та пріоритетів під час розподілу бюджетних ресурсів; здійснення державних програм надання допомоги студентам, – вирішують центральні органи державного управління у сфері вищої освіти: у США – міністерство освіти; у Японії – міністерство освіти, науки й культури; у Великій Британії – міністерство освіти й науки; у Франції – міністерство національної освіти; у Німеччині – федеральне міністерство науки й освіти.

Основні характеристики принципів та ознак автономії університетів розвинених країн наведено в табл. 2 [12; 16].

Таблиця 2

Характеристики принципів та ознак автономії ВНЗ у різних країнах світу
[Characteristics of the principles and features of university autonomy
in various countries]

Країни	Ознаки та принципи автономії університетів
1	2
Великобританія	ВНЗ мають різні джерела доходів; диференціація державного фінансування праці викладачів (залежно від кількості студентів та рівня навчання) і науково-дослідної діяльності університетів (тільки тих ВНЗ, що мають міцний науковий потенціал); диференціація оплати за навчання, залежно від статусу ВНЗ та програми навчання; диференціація оплати праці викладачів усередині університету; контрактне державне фінансування ВНЗ на виконання науково-дослідних робіт; заміна системи стипендій системою позик
Франція	ВНЗ мають статус юридичної особи та є автономними у сферах навчальної, науково-дослідної, адміністративної та фінансової діяльності; відносини ВНЗ із державою регулюють угодами (контрактами), де фіксують зобов'язання університетів перед державою щодо розвитку вищої освіти й наукових досліджень і зобов'язання держави перед університетами з фінансування та відкриття викладацьких вакансій; структура і функції ВНЗ, навчальні плани та програми значною мірою визначено інструкціями міністерства національної освіти, дирекцією вищої освіти, яка вирішує багато оперативних питань у діяльності ВНЗ, дирекцією персоналу вищої освіти, яка вирішує кадрові питання, адміністративними та фінансовими службами; істотну роль в управлінні ВНЗ відіграють регіональні структури
Італія	університетську автономію гарантовано конституцією країни; основний персонал університетів зараховано до категорії державних службовців; університети є повністю автономними у вирішенні питань організаційної структури, змісту навчальних програм, форм і методів управління
Німеччина	відповідальність за розвиток освіти й науки покладено на земельні та федеральні органи влади, які виконують лише координувальні функції;

1	2
	діяльність ВНЗ регулюють уставами, затверджуваними земельними й державними органами управління, за якими їм надано самостійність у встановленні структури, змісту й методів навчання, в організації наукових досліджень і розподілі фінансових коштів; функціонують органи самоврядування вчена рада й кураторій, які вирішують питання про бюджет, створення та скасування підрозділів ВНЗ, розвитку міжнародних зв'язків
Австрія	аналіз тенденцій у сфері розвитку професій майбутнього здійснює міністерство освіти; міністерство освіти замовляє та фінансує підготовку необхідних державі спеціалістів; університет бере на себе відповідальність за спосіб підготовки, розроблення потрібних навчальних програм і дисциплін; міністерство освіти не може директивно впливати на цей процес
Португалія	принцип університетської автономії записано до конституції країни; розпочато запровадження практичної системи управління науковими розробками з державним фінансуванням і, водночас, без прямого втручання держави; щорічне експертне оцінювання діяльності університетів за розробленою шкалою та визначення обсягу фінансування, залежно від кількості набраних балів
Румунія	автономію університетів затверджено в конституції країни; університети мають право власності та право розпоряджатися землею та приміщеннями, право вибору управлінських органів і реальні права самостійної діяльності, навіть на рівнях факультетів і кафедр; університети мають право самостійного визначення правил набору студентів; університети отримують фінансування на навчання певної кількості студентів за державним замовленням; університети мають можливість запрошувати потрібних викладачів на будь-який термін; університети мають право створення комісій із захисту PhD; доходи від контрактного навчання надано в повне розпорядження університетів; наукове фінансування проектів відбувається на конкурентній основі
США	університети у своїй навчальній і науково-дослідній діяльності спираються на суспільні, а не державні структури, що обумовлено тим, що за конституцією США сферу вищої освіти зараховано до компетенції органів управління штатів, а не федерального уряду; вищий рівень адміністративного управління в державних ВНЗ виробляє загальну фінансову й академічну політику, здійснює загальний контроль за використанням землі, будов та іншої власності, що належить університету, і контроль за всіма його витратами; якщо університет успішно виконує свої функції щодо навчання та знаходить необхідні фінансові засоби для наукових досліджень, він користується повною свободою у здійсненні досліджень, обговоренні й публікації їхніх результатів. Автономія в цій сфері є основою академічних свобод університету
Японія	університетами управляють президенти, які очолюють університетські сенати, що є консультативними органами; сенат розглядає бюджет університету, опікується роботою факультетів і науково-дослідних інститутів, займається питаннями управління, створення та скасування факультетів і їхніх відділень, регулює чисельність студентів і викладачів

Критичний аналіз ознак автономії ВНЗ у різних країнах світу дозволяє розподілити її на три типи [17]:

1) країни англо-американської групи, у яких упродовж XIX–XX століть розвивалися спільні традиції дистанціювання університетів від державного управління (Австрія, Канада, Ірландія, Південна Африка, Нова Ісландія, Велика Британія, США);

2) країни європейської групи, у яких для університетів установлено законодавство, що дає урядові значний потенціал влади над адміністрацією університетів (Франція, Німеччина, Італія, Голландія, Росія, Швеція);

3) країни азійської групи, у яких значний економічний розвиток та реформування системи державного управління університетами в історичному контексті відбулися нещодавно (Китай, Малайзія, Японія, Індонезія, Шрі-Ланка, Таїланд).

Аналіз наведеного в табл. 2 світового досвіду автономізації університетів дозволяє виділити такі елементи поняття автономії, яка забезпечує оптимальний баланс

прав і обов'язків між державою і ВНЗ: наукову, освітню, адміністративну, фінансову автономії.

За рішенням Лісабонської декларації 2007 року розрізняють чотири компоненти інституційної автономії: академічну (вирішення питань формування навчальних планів і методів викладання, напрямів, масштабів та методів наукових досліджень, кількості студентів за певними спеціальностями тощо); фінансову (вирішення питань щодо отримання й розподілу бюджетного фінансування, визначення розміру оплати за навчання, використання прибутку та ін.); організаційну (визначення структури та статусу університету, укладання контрактів, вибори керівних органів ВНЗ і його структурних підрозділів та ін.) і кадрову (визначення питань, пов'язаних із набором, оплатою праці та кар'єрним зростанням персоналу). Кожна з наведених компонент характеризується набором індикаторів, які мають певну питому вагу під час оцінювання загального рівня університетської автономії (табл. 3) [8; 18 – 23].

Індикатори та їхня вага за компонентами університетської автономії
[Indicators and their weight according to the components of the university autonomy]

Компоненти університетської автономії	Індикатори	Вага індикаторів, %
Академічна – охоплює спеціалізацію ВНЗ, освітні ступені, кількість студентів та навчальних дисциплін, критерії набору на певні спеціальності, забезпечення якості навчання, свободу вибору напрямів наукових інтересів	Можливість визначати рівень набору студентів у ВНЗ.	14
	Можливість відбирати студентів на різні рівні підготовки та спеціальності.	14
	Можливість відкривати та закривати освітні програми.	16
	Можливість вибирати мову навчання.	13
	Можливість розроблення критеріїв оцінювання якості навчання.	15
	Можливість вибирати провайдера процедур контролю за якістю.	11
	Можливість конструювати зміст освітніх програм, які приводять до формування необхідних компетентностей	16
	Фінансова – охоплює порядок фінансування (бюджетного та позабюджетного), складання фінансової звітності, використання ресурсів	Тривалість державного бюджетного періоду.
Тип державного фінансування.		13
Можливість отримувати прибуток та використовувати бюджетні залишки.		14
Можливість кредитування.		9
Можливість володіти нерухомістю.		12
Можливість установлювати та регулювати плату за навчання національних студентів.		17
Організаційна – охоплює формування загальних правил функціонування університету та регулювання його організаційної структури, а саме призначення ректора та інших органів управління структурними підрозділами ВНЗ	Можливість установлювати та регулювати плату за навчання іноземних студентів	21
	Процедура обрання виконавчого глави університету (ректора).	14
	Вибір критеріїв для обрання ректора.	14
	Звільнення з посади виконавчого глави.	12
	Терміни перебування на посаді глави університету.	9
	Можливість включення зовнішніх членів до університетських органів влади.	12
	Відбір зовнішніх членів органів управління.	12
	Можливість ухвалювати рішення щодо академічної структури.	15
Можливість створювати офіційні юридичні особи	12	
Кадрова – охоплює комплектування персоналу ВНЗ, установлення розміру оплати праці та можливостей кар'єрного просування	Можливість ухвалювати кадрові рішення щодо наймання академічного персоналу.	13
	Можливість ухвалювати кадрові рішення щодо наймання адміністративного персоналу.	13
	Можливість визначати рівень заробітної плати академічного персоналу.	12
	Можливість визначати рівень заробітної плати адміністративного персоналу.	12
	Можливість ухвалювати рішення про звільнення академічного персоналу.	12
	Можливість ухвалювати рішення про звільнення адміністративного персоналу.	12
	Можливість просувати по службі академічний персонал.	13
	Можливість просувати по службі адміністративний персонал	12

Як видно з табл. 3, кожен складову частину університетської автономії спрямовано на формування правил функціонування університету, які підкоряються зміні ролі ВНЗ у сучасному суспільстві. Реалізація всього спектра функцій ВНЗ у сучасних умовах потребує розширення їхньої самостійності, прав та повноважень у процесі здійснення діяльності. Необхідно зазначити, що проблемним питанням є пошук балансу між державним регулюванням та реальною автономією ВНЗ за кожною складовою частиною в таких напрямках, як:

академічна автономія – під час ухвалення рішень про вибір моделі набору абітурієнтів, навчальні про-

грами, методи й напрями навчання, дисципліни, надання наукових ступенів, цілі та методи наукових досліджень;

фінансова автономія – під час формування механізму отримання й розпорядження державними та недержавними фінансовими коштами, ухваленні рішень про оплату студентами за навчання, формування спеціалізованих фондів університету за рахунок можливої комерційної діяльності;

організаційна автономія – під час створення структурних підрозділів і затвердження посад, укладання контрактів, вибору посадових осіб і керівних органів;

кадрова автономія – під час формування відповідальності за рекрутинг, просування та визначення заробітної плати працівникам університету.

Положення Болонської конвенції передбачають модернізацію університетської освіти в напрямі створення умов її відповідності світовим стандартам якості навчання, оптимізації структури системи вищої освіти, розширення самостійності й автономії університетів, підвищення їхньої відповідальності за вибір джерел фінансування своєї діяльності. У зв'язку із цим, вивчення та застосування світового досвіду формування університетської автономії дозволить більш раціонально використовувати державні кошти й активно впроваджувати інноваційні рішення в діяльність ВНЗ.

Перспективами подальшого дослідження є визначення функцій за кожною компонентою університетської автономії, із метою пошуку оптимального поєднання повноважень університету та державного регулювання за кожною із цих компонент у напрямках, що були вказані. Це дозволить за кожною складовою частиною автономії розробити системи заходів щодо забезпечення автономії ВНЗ та створити механізм управління в межах університету, який дозволить самостійно ухвалювати рішення про внутрішньоуніверситетський перерозподіл державного фінансування, а, отже, регулювати набір абітурієнтів на певні спеціальності; розвивати форми взаємодії ВНЗ з освітніми, науковими та підприємницькими структурами; формувати власну кадрову політику та інші дії, що будуть сприяти успішній конкурентній боротьбі ВНЗ на ринку освітніх послуг.

Література: 1. Станкевич І. В. Критерії зовнішнього оцінювання якості освітньої діяльності вищих навчальних закладів: традиційний погляд на визначення / І. В. Станкевич // Економіка розвитку. – 2015. – № 1 (73). – С. 26–34. 2. Базавлук Н. Г. Визначальні чинники конкурентоспроможності національної економіки: сучасний контекст аналізу / Н. Г. Базавлук // Економіка розвитку. – 2014. – № 4 (72). – С. 30–35. 3. Холявко Н. І. Тенденції розвитку системи вищої освіти України / Н. І. Холявко, М. А. Мостова, Т. Л. Шестаковська // Економічний часопис-XXI. – 2014. – № 3–4 (2). – С. 23–26; [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecchado_2014_3-4\(2\)_7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecchado_2014_3-4(2)_7.pdf). 4. Defining university autonomy [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/article/viewFile/764/688>. 5. Кемаль Г. Автономія університета та академічна свобода: історическі перспективи [Електронний ресурс] / Г. Кемаль. – Режим доступу : <http://ihe.nkaoko.kz/archive/67/389>. 6. Estermann Th. University Autonomy in Europe II. The Scorecard / Th. Estermann, T. Nokkala, M. Steinel. – Brussels : EUA ; CRASP ; HRK ; Univ. Denmark & Juvaskyla, 2011. – 81 p. 7. Мокляк В. Автономія як форма академічної свободи вищого навчального закладу / В. Мокляк // Педагогічні науки. – 2014. – № 61–62. – С. 97–101. 8. Верденхофа О. Р. Аспекти автономії учебных заведений на рынок образовательных услуг / О. Р. Верденхофа, М. М. Петрова,

С. И. Димитрова // International Journal of Innovative Technologies in Economy. – 2016. – № 2(4). – С. 23–27. 9. Україна в 2008 році: щорічні оцінки суспільно-політичного та соціально-економічного розвитку : монографія / за заг. ред. Ю. Г. Рубана. – Київ : НІСД, 2008. – 744 с. 10. Никольский В. Университетская автономия и академическая свобода (критический взгляд на взаимосвязь традиционных ценностей) / В. Никольский // Высшее образование в России. – 2008. – № 6. – С. 147–155. 11. Мокляк В. Обгрунтування поняття "автономія вищого навчального закладу" / В. Мокляк // Педагогічні науки. – 2015. – № 63. – С. 132–137. 12. Проблеми і перспективи автономізації українських ВНЗ в контексті європейського досвіду університетської автономії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/7.html>. 13. Барнетт Р. Потерянная профессия / Р. Барнетт, Р. Миддлхерст // Высшее образование в Европе. – 1993. – № 2. – С. 133–155. 14. Линовицька О. Академічні свободи та університетська автономія / О. Линовицька // Вища освіта України. – 2011. – № 3. – С. 27–31. 15. Про вищу освіту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. 16. Галаган А. И. Проблемы государственного контроля и автономии вузов в России и некоторых зарубежных странах // [Электронный ресурс] / А. И. Галаган. – Режим доступа : http://www.edupolicy.org.ua/files/Probl_gos_kontrolja.pdf. 17. Університетська автономія – складова громадянського суспільства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://studopedia.org/6-94749.html>. 18. Институциональная автономия белорусских вузов: четыре индикатора [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://nmnby.eu/news/analytics/5057.html>. 19. Мониторинг интеграции белорусского высшего образования в Европейское пространство высшего образования [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://bolognaby.org/images/uploads/2016/06/Analys_June_2016.pdf. 20. University Autonomy in Europe II – The Scorecard [Electronic resource]. – Access mode : http://www.eua.be/Libraries/publications/University_Autonomy_in_Europe_II_-_The_Scorecard.pdf?sfvrsn=2. 21. European University Association. Annual report 2014 [Electronic resource]. – Access mode : http://eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_Annual_Report_2014.pdf?sfvrsn=8. 22. Павленко А. Ф. Університетська автономія в системі конкурентоспроможного розвитку вищої освіти / А. Ф. Павленко // Університетська освіта. – 2011. – № 1. – С. 6–13. 23. Лісун Я. В. Теоретико-методологічні основи діагностики автономії ВНЗ: європейський досвід / Я. В. Лісун // Вісник Київського національного університету технологій та дизайну, 2016. – Спецвипуск : Ефективність організаційно-економічного механізму інноваційного розвитку вищої освіти України. – С. 410–418.

References: 1. Stankevych I. V. *Kryterii zovnishnoho otsiniuvannia yakosti osvitnoi diialnosti vyshchyykh navchalnykh zakladiv: tradytsiynyi pohliad na vyznachennia* [The criteria for external quality evaluation of educational activities of higher education institutions: the traditional view of the definition] / I. V. Stankevych // *Ekonomika rozvytku*. – 2015. – No. 1 (73). – P. 26–34. 2. Bazavluk N. H. *Vyznachalni chynnyky konkurentospromozhnosti natsionalnoi ekonomiky: suchasnyi kontekst analizu* [The determinants of competitiveness of the national economy: current context analysis] / N. H. Bazavluk // *Ekonomika rozvytku*. – 2014. – No. 7 (72). – P. 30–35. 3. Kholiavko N. I. *Tendentsii rozvytku systemy vyshchoi osvity Ukrainy* [Trends in the development of higher education

- in Ukraine] / N. I. Kholiavko, M. A. Mostova, T. L. Shestakovska // *Ekonomichnyi chasopys-XXI*. – 2014. – No. 3 – 4 (2). – P. 23–26; [Electronic resource]. – Access mode : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecc_hado_2014_3-4\(2\)_7.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecc_hado_2014_3-4(2)_7.pdf). 4. Defining university autonomy [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.seap.usv.ro/annals/ojs/index.php/annals/article/viewFile/764/688>. 5. Kemal G. *Avtonomiya universiteta i akademicheskaya svoboda: istoricheskie perspektivy* [University autonomy and academic freedom: historical perspectives] [Electronic resource] / G. Kemal. – Access mode : <http://ihe.nkaoko.kz/archive/67/389>. 6. Estermann Th. *University Autonomy in Europe II. The Scorecard* / Th. Estermann, T. Nokkala, M. Steinel. – Brussels : EUA ; CRASP ; HRK ; Univ. Denmark & Jyväskylä, 2011. – 81 p. 7. Mokliak V. *Avtonomiya yak forma akademichnoi svobody vyshchoho navchalnoho zakladu* [Autonomy as a form of academic freedom of a higher education institution] / V. Mokliak // *Pedahohichni nauky*. – 2014. – No. 61–62. – P. 97–101. 8. Verdenkhofa O. R. *Aspekty avtonomii uchebnykh zavedeniy na rynek obrazovatelnykh uslug* [The aspects of the autonomy of educational institutions on the market of educational services] / O. R. Verdenkhofa, M. M. Petrova, S. I. Dimitrova // *International Journal of Innovative Technologies in Economy*. – 2016. – No. 2 (4). – P. 23–27. 9. *Ukraina v 2008 rotsi: shchorichni otsinky suspilno-politychnoho ta sotsialno-ekonomichnoho rozvytku : monohrafiya* [Ukraine in 2008, the annual assessment of socio-political and socio-economic development : monograph] / za zah. red. Y. H. Rubana. – Kyiv : NISD, 2008. – 744 p. 10. Nikolskiy V. *Universitetskaya avtonomiya i akademicheskaya svoboda (kriticheskiy vzglyad na vzaimosvyaz traditsionnykh tsennostey)* [University autonomy and academic freedom (a critical view on the relationship of traditional values)] / V. Nikolskiy // *Vysshee obrazovanie v Rossii*. – 2008. – No. 6. – P. 147–155. 11. Mokliak V. *Obhruntuvannya poniattia "avtonomiya vyshchoho navchalnoho zakladu"* [Justification of the concept "autonomy of higher educational institution"] / V. Mokliak // *Pedahohichni nauky*. – 2015. – No. 63. – P. 132–137. 12. *Problemy i perspektivy avtonomizatsii ukrainskykh VNZ v konteksti yevropeiskoho dosvidu universitetskoi avtonomii* [Problems and prospects of Ukrainian universities' autonomy in the context of European experience of university autonomy] [Electronic resource]. – Access mode : <http://old.niss.gov.ua/monitor/mart2009/7.html>. 13. Barnett R. *Poteryannaya professiya* [The lost profession] / R. Barnett, R. Middlkerst // *Vysshee obrazovaniye v Evrope*. – 1993. – No. 2. – P. 133–155. 14. Lynovytska O. *Akademichni svobody ta universitetska avtonomiya* [Academic freedom and university autonomy] / O. Lynovytska // *Vyshcha osvita Ukrainy*. – 2011. – No. 3. – P. 27–31. 15. *Pro vyshchu osvitu : Zakon Ukrainy* [Electronic resource]. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>. 16. Galagan A. I. *Problemy gosudarstvennogo kontrolya i avtonomii vuzov v Rossii i nekotorykh zarubezhnykh stranakh* [Problems of state control and autonomy of universities in Russia and some foreign countries] // [Electronic resource]. – Access mode : http://www.edupolicy.org.ua/files/Probl_gos_kontrolja.pdf. 17. *Universitetska avtonomiya – skladova hromadianskoho suspilstva* [University autonomy – part of civil society] [Electronic resource]. – Access mode : <http://studopedia.org/6-94749.html>. 18. *Institutsionalnaya avtonomiya belorusskikh vuzov: chetyre indikatora* [Institutional autonomy of Belarusian universities: four indicators] [Electronic resource]. – Access mode : <http://nmnby.eu/news/analytics/5057.html>. 19. *Monitoring integratsii belorusskogo vysshego obrazovaniya v Evropeyskoe prostranstvo vysshego obrazovaniya* [Monitoring of integration of Belarusian higher education in the European Higher Education Area] [Electronic resource]. – Access mode : http://bolognaby.org/images/uploads/2016/06/Analys_June_2016.pdf. 20. *University Autonomy in Europe II – The Scorecard* [Electronic resource]. – Access mode : http://www.eua.be/Libraries/publications/University_Autonomy_in_Europe_II_-_The_Scorecard.pdf?sfvrsn=2. 21. *European University Association. Annual report 2014* [Electronic resource]. – Access mode : http://eua.be/Libraries/publications-homepage-list/EUA_Annual_Report_2014.pdf?sfvrsn=8. 22. Pavlenko A. F. *Universytetska avtonomiya v systemi konkurentospromozhnoho rozvytku vyshchoi osvity* [University autonomy competitive system of higher education] / A. F. Pavlenko // *Universytetska osvita*. – 2011. – No. 1. – P. 6–13. 23. Lisun Ya. V. *Teoretyko-metodolohichni osnovy diahnozyky avtonomii VNZ: yevropeyskiy dosvid* [The theoretical and methodological basis of diagnosis of the university autonomy: the European experience] / Ya. V. Lisun // *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dizainu*. – 2016. – Spetsvypusk: efektyvnist orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu innovatsiynoho rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy. – P. 410–418.

Інформація про автора

Аксьонова Ірина Вікторівна – канд. екон. наук, доцент кафедри статистики та економічного прогнозування Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, м. Харків, Україна, 61166, e-mail: ivaksonova@gmail.com).

Інформация об авторе

Аксенова Ирина Викторовна – канд. екон. наук, доцент кафедри статистики и экономического прогнозирования Харьковского национального экономического университета имени Семена Кузнеця (просп. Науки, 9-А, г. Харьков, Украина, 61166, e-mail: ivaksonova@gmail.com).

Information about the author

I. Aksyonova – PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Statistics and Economic Forecasting of Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics (9-A Nauky Ave., Kharkiv, Ukraine, 61166, e-mail: ivaksonova@gmail.com).

Стаття надійшла до ред.
22.05.2017 р.